

SÜHEYL Ü NEV-BAHÂR'IN TÜRKÇE SÖZ VARLIĞI VE ANADOLU AĞIZLARI

* Mesiha TOSUNOĞLU, ** Deniz MELANLIOĞLU

Özet

Eski Anadolu Türkçesi, Batı Türkçesinin yabancı unsurlar bakımından en temiz devridir denilebilir. Bu noktadan hareketle Eski Anadolu Türkçesi devrinde çağdaşlarına göre daha sade bir dil ile kaleme alınmış Süheyl ü Nev-bahâr adlı eserin söz varlığı bu çalışmanın konusu olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Süheyl ü Nev-bahâr, Eski Anadolu Türkçesi, söz varlığı

Abstract

The Ancient Anatolian Turkish language can be named as the purest age of the western Turkish language an account of foreign components. In this regard the vocabulary of opus named Süheyl ü Nev-bahâr that was written up at the time of the ancient Turkish language has been specified as the subject of this study.

Key words: The Ancient Anatolian Turkish Language, Süheyl ü Nev-bahâr, vocabulary.

Anadolu'ya gelen Oğuz Türkleri ilk olarak Eski Anadolu Türkçesi ile eserler vermişlerdir. Eski Anadolu Türkçesi 13., 14. ve 15. asırlardaki Türkçedir. Batı Türkçesinin ilk devrini teşkil eden bu Eski Anadolu Türkçesi bilhassa kendisinden sonraki ilk devreden çok farklıdır. Batı Türkçesini Eski Türkçeye bağlayan birçok bağ, bu devrede kendisini iyice hissettirmektedir. Bu devreden sonraki Türkçede gördüğümüz birçok yeni şekil bu devrede henüz Eski Türkçedeki eski şekillerinin izlerini taşımaktadır.

* Yrd. Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Başkan Vekili

** Arş. Gör. Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Araştırma Görevlisi

Eski Anadolu Türkçesi, yabancı unsurlar bakımından denilebilir ki Batı Türkçesinin en temiz devridir. Bu devirde Türkçeye, Arapça ve Farsça unsurlar girmeye başlamıştır. Zamanla bu unsurlar kesifliğini yavaş yavaş artırmış ve ancak devrenin sonlarında geniş bir istilâ başlangıcı hâlini alarak Osmanlıcanın doğuşunu hazırlamıştır. Eski Anadolu metinlerinde Arapça ve Farsça kelimeler, henüz çok fazla olmadığı gibi, devrenin sonlarına doğru artan terkipler de henüz açık ve basit bir durumdadır. Yabancı unsurlar bakımından bu devirde manzum ve mensur metinler arasında oldukça fark vardır. Gittikçe artan yabancı kelime ve terkipler daha çok nazım dilinde görülür. Nesir dili ise çok temiz ve duru bir Türkçe olarak devrenin sonunda bile Arapça ve Farsça kelimeler ve bilhassa terkiplerden mümkün olduğu kadar uzak kalmıştır (Ergin, 1972:11-16).

Bütün bu hususiyetlerin Batı Türkçesine nasıl taşındığı, tabîî seyri içinde Türkçenin söz varlığının durumu Türk diliyle ilgili araştırmaların konusunu oluşturmuştur. Bu noktadan hareketle, Eski Anadolu Türkçesi devrinde beşerî aşk konulu ilk mesnevi olan ve çağdaşı olan mesnevilere göre çok daha sade bir Türkçe ile kaleme alındığı bilinen *Süheyl ü Nev-bahar* adlı eserin Türkçe söz varlığı bu çalışmanın konusu olarak seçilmiştir.

Süheyl ü Nev-bahar, XIV. yüzyılın ikinci yarısının başlarında Hoca Mes'ud tarafından Farsçadan tercüme ile Türkçeye kazandırılmış bir eserdir. Bu durumu Hoca Mes'ud eserinde bizzat kendi belirtir. Ancak mesnevinin aslını, adını ve yazarını söylememektedir. Kitabın adı belli değildir. Bir olasılığa göre de kitap başka bir ad taşımaktadır ve hâlen *Süheyl ü Nev-bahâr'ın* aslı bulunmamıştır. Kimi araştırmacılar konu yakınlığı ve benzerliği olan mesneviler ile Hoca Mes'ud'un *Süheyl ü Nev-bahâr'ın*ı birleştirmeye çalışmışlardır (Köprülü, 1934:185). Hoca Mes'ud'un eseri İranlı Hacı-yı Kırmani'nin Hamsesi içerisinde yer alan Hümâ ve Hümâyün adlı eserinden esinlenerek yazdığı ileri sürülür. Bu eserin vezni ile *Süheyl ü Nev-bahâr'ın* vezni aynıdır (fa'ulün,\fa'ulün\fa'ulün\fa'ul). Her iki eser de iki kahramanlı bir aşk hikâyesidir; ancak iki eser arasındaki farklar *Süheyl ü Nev-bahâr'ın* Hümâ vü Hümâyün'dan çevrildiği olasılığını ortadan kaldırır.

Türkçenin 11-14. yüzyıllar arasındaki durumunu daha iyi anlamak ve *Süheyl ü Nev-bahâr'ın* dilini daha iyi anlamlandırabilmek için Oğuz Türkçesinin bu dönemdeki durumuna ve dönemin sosyal ve siyasî yapısına bakmak yerinde olur. Tarihî kaynaklara göre Orta Asya'daki Oğuzlar, 10. yüzyılda Sirderya boylarında ve Aral Gölü kıyılarında Yenikent merkez üzere bir yabgu devleti kurmuşlardır. 6. ve 8. yüzyıllarda Sirderya kıyıları ve Aral çevresinde birtakım şehirler de kuran Oğuzlar, bu bölgede kısmen göçebe kısmen de yüksek kültürlü ve yerleşik olarak yaşıyorlardı.

Tarihî kaynaklar o dönem için Maveraünnehir'in Sirderya yakası ve Aral çevresinin bir Oğuz yurdu olduğunu göstermektedir.

Gerek bu bölgelerde gerek Seyhun'un iki yakasında sürdürdükleri göçebe ve yerleşik yaşayış tarzları ile bir yandan Maverâünnehir'in yerli halkıyla karışan Çiğil ve Karluklar ile komşuluk eden Oğuzlar'dan bir kısmı daha sonra Buhara'ya göç ederek oraya yerleşmiştir. Bir kısmı ise Ceyhun'u geçerek Harezmi yolu ile Horasan'a kadar gelmişlerdir. 1040 yılında Gazneliler'i yenerek Büyük Selçuklu Devleti'ni kurmuşlardır. Görülüyor ki daha 10. yüzyıldan ve Sirdarya'nın kuzeyinden başlayarak Sirderya, Maverâünnehir, Harezmi ve Horasan bölgelerinde Oğuz-Türkmen boyları önemli bir yer tutmuşlardır. 11. ve 13. yüzyıllarda Orta Asya Türk dünyasının siyasal yapısında Oğuzlar önemli roller üstlenmişlerdir (Korkmaz1972a:3-19).

Oğuz Türkçesinin 11. yüzyılın ikinci yarısındaki dil durumunu bize en iyi veren kaynak Kaşgarlı Mahmud'un Divân u Lügati't Türk'üdür. 11. yüzyıl Türkçesinden başlayarak 13. yüzyıla gelinceye kadar Orta Asya'da genellikle tek bir yazı dili hâkimdir. Göktürk, Uygur ve Karahanlı yazı dilleri Türk dünyasında tek bir yazı dili olmuştur. Tek kol olarak ilerleyen bu yazı dilinin zaman içerisinde yeni dallanmalara uğrayarak birbirinden ayrılan bağımsız yazı dillerini meydana getirmeleri 13. yüzyıldan sonradır. Oğuz Türkçesinin Anadolu bölgesinde bağımsız bir yazı dili olarak kuruluşu da yine 13. yüzyıl sonralarına rastlar. Bu yazı dillerinin 13. yüzyıldan önceki lehçe ve ağız ayrılıkları temelindeki dil yapıları değişme ve gelişme durumları üzerinde bugün için yeteri kadar bilgimiz bulunmamaktadır. Aynı durum Oğuz Türkçesi için de geçerlidir. Oğuz Türkçesinin bağımsız bir yazı dili olarak kuruluşu gerçekten 13. yüzyılın sonlarına mı tekabül etmektedir yoksa bu kuruluş çok daha öncedir de Moğol saldırısı vb. sosyal, siyasî olayların sebep olduğu yıkım nedeniyle var olan çeşitli nitelikteki metinler kaybolmuş ve günümüze kadar ulaşamamış mıdır? Bu sorunun karşılığını Kaşgarlı Mahmud'un Oğuz Türkçesi üzerine tuttuğu ışıkla daha kolaylıkla verebiliyor ve Oğuz Türkçesinin 11. ve 13. yüzyıllar arasındaki gelişimini izleyebiliyoruz (Korkmaz,1972b:17-34).

11.-13. yüzyıllar arasında Oğuz Türkçesi, dil yapısı ve tarihî gelişim şartları bakımından bir geçiş dönemindedir. Oğuz Türkçesinin bir konuşma dili olmaktan çıkıp bir yazı dili olarak kuruluşunun başlangıcı 13. yüzyıl sonlarından yüz, yüz elli yıl daha gerilere, en azından 13. yüzyıl ortalarına kadar götürülebilmıştır. Oğuzca 14. yüzyılda artık bütün yerli özellikleri ile bağımsız bir yazı dili olarak varlığını sürdürmüştür. Anadolu bölgesinde 15. yüzyıl ortalarına değin süregelen Eski Anadolu Türkçesi, yerli Oğuz yazı dilinin ilk ve karakteristik örneğidir. 11-13. yüzyıllar arası, Oğuz Türkçesinin yerli özellikleri ile eski Türk yazı dilinden gelme özellikleri bir arada bulundurduğu dönemdir. Bu dönem karışık dilli bir geçiş dönemi niteliğindedir.

11. yüzyılda Oğuz Türkçesi dil bakımından henüz Karahanlı Türkçesinden bütün yönleriyle ayrılabilmiş değildir. Söz serveti ses ve şekil bilgisi yönünden ortak yanları vardır.

Anadolu bölgesinin geçirdiği sosyal ve siyasal gelişmelere paralel olarak Eski Anadolu Türkçesini kendi içinde;

1-Selçuklu Devri Türkçesi

2-Anadolu Beylikleri Devri Türkçesi

3-Klasik Osmanlı Türkçesinin Başlangıcı

olmak üzere üç başlık altında inceleyebiliriz.

Selçuklu dönemi üzerindeki dil malzemesi oldukça kısıtlıdır. 1077 yılından başlayarak 13. yüzyıl sonlarına kadar Anadolu'daki hâkimiyeti sağlayan Anadolu Selçukluları'nda din ve medrese dili Arapça, edebiyat dili ise Farsça idi. Halkı ise Türk'tü. Halk ile devlet iletişimi Türkçe ile sağlanmaktaydı. 11. ve 13. yüzyılların bir geçiş devresi olduğunu ifade etmiştik. Dolayısıyla bu dönemde karışık dilli eserler görülmektedir(Korkmaz,1981:583-589).

13. yüzyıl Moğol akını yüzünden Anadolu'nun Oğuz göçleri ile beslenmiş olması Oğuz Türkçesinin Anadolu'da şekillenmesini etkilemiş ve konuşma dilinin yazı diline yoğun olarak aktarılmasını sağlamıştır. Bu gelişmede Anadolu'daki Türkmen Beylikleri'nin de büyük rolü olmuştur. Anadolu Beylikleri devri, millî bir yazı diline geçiş devridir (Korkmaz, 1994:55-64).

XIV. yüzyıl, Anadolu'nun siyasal ve sosyal açıdan karışık olduğu bir dönemdir. Yüzyılın başlarında, Selçuklu Devletinin yerine, tarihe Anadolu Beylikleri olarak geçen Aydınoğulları, Menteşeoğulları, Germiyanogulları, Osmanogulları... gibi adlarla Türk beylikleri kurulmuştur. Bu beyliklerin Selçuklulardan devraldıkları topraklar üzerinde dil ve kültür açısından Arapçanın ve Farsçanın ağır baskısı kendini göstermektedir. Bununla birlikte, kurulan beyliklerin başkentlerinde yeni kültür ve sanat çevreleri de oluşmuştur. Selçuklular döneminde olduğu gibi bilim ve sanata verilen önemin bir gereği olarak bilim adamlarını, şair ve yazarları koruma geleneği Anadolu beyliklerinde de sürdürülmüştür. Ancak Selçuklu hükümdarlarının tersine, İran ve Arap kültürüne yabancı olan Türkmen beyleri, şair ve yazarları Türkçe eserler vermeye, Arapça ve Farsçadan Türkçe çeviriler yapmaya özendirilmişlerdir (Mazıoğlu,1982:88). Türkmen beyleri, İran ve Arap edebiyatlarının manzum, mensur bilim ve sanat eserlerinin en tanınmışlarını çeviri yoluyla Türkçeye kazandırarak bilim ve sanata hizmet ettikleri gibi Türkçenin resmî dil olarak gelişmesine de büyük çaba harcamışlardır. Anadolu'da böylece gelişmeye başlan Türk dili ve edebiyatı alanında manzum ve mensur, telif ve çeviri birçok eser ortaya konulmuştur. *Süheyl ü Nev-bahâr*, bu dönemde Türkçeye kazandırılan tercüme eserlerden biridir.

Süheyl ü Nev-bahâr adlı eser üzerine bugüne kadar birçok inceleme ve araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalardan en önemlilerinden biri, Cem DİLÇİN'in *Süheyl ü Nev-bahâr (İnceleme- Metin-Sözlük)* adlı incelemesidir. Bu eser dört bölümden oluşmaktadır. İncelemenin birinci bölümünde *Süheyl ü*

Nev-bahâr'ın yazarı Hoca Mes 'ud'un hayatı ve edebî kişiliği; ikinci bölümde *Süheyl ü Nev-bahâr*'ın tanıtımı, eserin nüshaları ve bu nüshalardaki dilin arkaik özellikleri, eserin yazılış nedenleri; üçüncü bölümde *Süheyl ü Nev-bahâr*'ın iç ve dış yapısı verilmiştir. Dördüncü bölümde ise *Süheyl ü Nev-bahâr*'ın iki nüshasını karşılaştırmak yolu ile tespit edilen metne yer verilmiştir. Eserin sonunda *Süheyl ü Nev-bahâr*'da geçen arkaik Türkçe sözcük ve deyimleri içine alan bir sözlük eklenmiştir (Dilçin, 1991:V-VII). Bu makalenin konusu, sözlüğün Türkçe söz varlığı üzerinedir.

Süheyl ü Nev-bahâr'da kullanılmış olan kelimelerden önce Türkçe olanları seçilmiştir. Seçilen bu kelimelerin Türk Dil Kurumunun hazırladığı Türkçe Sözlük'te bulunup bulunmadığına bakılmış; Türkçe Sözlük'te anlamı açıklanmış olanlar çalışma dışında bırakılmıştır. DİLÇİN'in sözlüğündeki diğer Türkçe kelimelerden Anadolu ağızlarında kullanılanlar, tespit edilmiş; sayı ve anlam yönünden incelemeye tâbi tutulmuştur. Bu kelimeler, "*Derleme Sözlüğü*"nün yardımı ile Anadolu ağızlarının söz varlığı ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma hem ses hem de anlam yönünden yapılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda kelimeler, "*Sesi de Anlamı da Değişmeyenler*", "*Anlamı Değişip Sesi Değişmeyenler*", "*Sesi Değişip Anlamı Değişmeyenler*", "*Sesi de Anlamı da Değişenler*" olmak üzere dört grupta toplanmıştır.

Her gruba ait beşer kelime, eserde geçtiği sayfa ve beyit numarası verilerek örneklendirilmiş; bu beyitteki anlamı verilmiş; bu anlamın değişip değişmediği *Derleme Sözlüğü*'ndeki anlam verilerek gösterilmiştir.

Kelimeleri ses bakımından karşılaştırırken Eski Anadolu Türkçesinde kef ve gayın ile yazılmış olan ancak Anadolu'da ğ ile kullanılan kelimeler ses bakımından değişmeyenler olarak kabul edilmiştir. Çünkü Eski Anadolu Türkçesinde kef ve gayın harflerinin nasıl telâffuz edildiğini (metin içerisinde ince mi yoksa kalın mı okunduğunu) tam olarak tespit etmek mümkün değildir. Bu sebeple bu harf ğ olarak kabul edilmiştir. Kelime grupları da ayrı bir inceleme konusu olabileceği düşünülerek tek bir kelime gibi sayılmıştır.

I. Anlamı da Sesi de Değişmeyen Kelimeler

Eserde anlamı ve sesi değişmeyen toplam 80 kelime yer almaktadır. Bu kelimeler: Aldamak, almak, aņmak, assı, başa baş, başlamak, baş koşmak, bayık, biliş, bitmek, bügmek, çagnamak, çaylamak, çokmak, delim, dölenmek, döymek, düş, düzenlik, düzenmek, etmek, eymenmek, geyesi, göçmek, güce görmek, gütmek, ınıkmak, ırılmak, ırlamak, ışlamak, iley, il gün, kaçır, karavaş, karış, karmak, kayı, kılınmak, kiçi, kolarmak, konmak, köp, külve, oht, oldacı, oņarmak, örce, sağış, sancılmak, sığamak, sımarlamak, sile sile, sivişmek, soņ ucu, soylamak, soymaç, söz eslemek, süci, tammak, tazıkmak, teyin, tıl (til), tuş olmak, ud, ugurlamak, umsak, uvak, uyan, uymak, uzamak, ürmek, üşürmek, ütüzmek, üzmek, var, yavı, yazılmak, yorga, yoymak.

almak

Tutuşmak, yanmaya başlamak (*Süheyl ü Nev-bahâr 585*)

Örnek:

Dökilür yaşum üşte sorardum

Ki mum bigi içümden aldı odum (1947)

almak

Parlamak, tutuşmak (*Derleme Sözlüğü 227*)

çaylamak

Düşünmek (*Süheyl ü Nev-bahâr 597*)

Örnek:

Yemen kavmi bir yaña vü şah-ı Çin

Çerisiyle çayladı ol için (2600)

çaylamak

Düşünmek (*Derleme Sözlüğü 1097*)

geyesi

Giyecek, elbise (*Süheyl ü Nev-bahâr 607*)

Örnek:

Gemimüz içinde delim nesne var

Geyesi ve yiyesi mal u tavar (3298)

geyesi

Elbise, çamaşır vb. giyilecek şey (*Derleme Sözlüğü 2015*)

uyan

Dizgin, gem, yular (*Süheyl ü Nev-bahâr 644*)

Örnek:

On iki eyü tazi atlar dahı

Eyeri vü uyanı murassa çohı (1078)

uyan

Atın gem, dizgin gibi takımları (*Derleme Sözlüğü 4047*)

ürmek

Üfürmek, üflemek (*Süheyl ü Nev-bahâr 645*)

Örnek:

Du 'a okudı karşudan ürdi ol

Kamu gussa tumarını dürdi ol (1651)

üfürmek

Üflemek, şişirmek (*Derleme Sözlüğü 4070*)

II. Anlamı Değişip Sesi Değişmeyen Kelimeler

Eserde anlamı değişip sesi değişmeyen toplam 70 kelime yer almaktadır.

Bu kelimeler: Agu, ahı, al, alu, ağıllık, armak, azmak, basmak, baş, belek, biti, bitmek, burcalamak, büküm, cıda, çalmak, çapırmak, debertmek, deyin, dikim, din, dün, ergen, endikmek, ezmek, i, ırte, gök, gümürdenmek, güvenç, güvenmek, il, irkmek, ivmek, kaçan, karanmak, katı, kevük, kıvanmak, kişi, kişik, kopmak, kurı, kür, küymek, nişe, oba, odak, ögür olmak, önmek, sağışlamak, sagu sagmak, sıñar, soya, soyka, tarmak, topalan, taşra, tulunmak, tuş, uluñ, uyınmak, üşünmek, yacanmak, yancuk, yapmak, yazmak, yıgmak, yortmak, yoş.

çalmak

Vurmak (*Süheyl ü Nev-bahâr 596*)

Örnek:

Dımışki ışıhlu çukallu eri

Depere vü çaladı serseri (4477)

çalmak

Saldırıp ısırnak (*Derleme Sözlüğü 1060*)

kişik

Sıra (*Süheyl ü Nev-bahâr 623*)

Örnek:

İkişer düzer idi kişik kişik

Işıhdan bil ü esblerden bişik (4479)

kişik

1. Yardım.

2. Nöbet, sıra (*Derleme Sözlüğü 2885*)

yacanmak

çekinmek, sakınmak (*Süheyl ü Nev-bahâr 646*)

Örnek:

Kocınur yacanur canıdur aziz

Kamusına her nite kim siz ü biz (27)

yacanmak

1. Korkmak, ürkmek, çekinmek, sakınmak

2. Utanmak, sıkılmak

3. Bıkmak, usanmak

4. Tiksilmek (*Derleme Sözlüğü 4114*)

yortmak

Koşmak (*Süheyl ü Nev-bahâr 652*)

Örnek:

Pes eglenmeyüp malumı dök ü yort

Saka-hâneler yap u sen dahı dört (3710)

yortmak

1. Çalım ile yürümek.
2. Şımarıkça davranmak, gezip dolaşmak (*Derleme Sözlüğü* 4298)

yoş

Donuk, bulanık, kamaşık (*Süheyl ü Nev-bahâr* 652)

Örnek:

Ne assı çü tonuñ içi ola boş

Ne hasıl ki gözün ola nurı yoş (191)

yoş

Loş, alacakaranlık (*Derleme Sözlüğü* 4299)

III. Sesi Değişip Anlamı Değişmeyen Kelimeler

Eserde sesi değişip anlamı değişmeyen toplam 38 kelime yer almaktadır. Bu kelimeler: Omaç, anıt, aşag, ayın bayın olmak, bayagı, beñdeş, bükitmek, degşürmek, dürişmek, elini yumak, eñ, eñü yañu olmak, geñez, giñ, kahımak, kanı, karlaguç, kelecı, kısıu, kocınmak, kulan, küliçe, öğür, öküş, öyin, seg-rimek, sinuh, tuluñ, turışmak, uçınmak, urış, urmak, uşmak, ürün, yarındası, yavlag, yeñül, yügürmek.

omac

Hedef, amaç (*Süheyl ü Nev-bahâr* 629)

Örnek:

(1423) Bu ışk okını çarh atuban nesne urmadı

Ta canımı omac idüp öniñde görmedi

amac

1. Gaye, erek, hedef

2. Karşı, ön (*Derleme Sözlüğü* 235)

bayagi

Önceki, eskisi (*Süheyl ü Nev-bahâr* 591)

Örnek:

Meger bu gelen çeri yagı degül

ve ya hoz çerimüz bayagı degül (408)

bayahı

Deminki, az önceki (*Derleme Sözlüğü* 627)

dürişmek

Çalışmak, çabalamak, gayret etmek (*Süheyl ü Nev-bahâr* 603)

Örnek:

Anuñ niteligin bilimedi akl

Dürişdi vü çâre bulımadı akl (35)

dürüşmek

Çalışmak (*Derleme Sözlüğü* 1637)

gevez

Kolay (*Süheyl ü Nev-bahâr 607*)

Örnek:

Başa yarı olursa ola gevez

Ki külli hikâyetleri işbu kez (364)

genez

Kolay (*Derleme Sözlüğü 1991*)

kısu

Eziyet, sıkıntı (*Süheyl ü Nev-bahâr 622*)

Örnek:

Girü meşe çevre kaya öñi su

Katı korhudan gördi hâli kısu (2936)

kısı

Acı, sıkıntı (*Derleme Sözlüğü 2840*)

IV. Sesi de Anlamı da Değişen Kelimeler

Eserde anlamı da sesi de değişen veya az çok farklılık gösterip, özelleşen toplam 24 kelime yer almaktadır. Bu kelimeler: Aldağuş, añarı, ayag, ayañu, bodıç, dokınmak, dikü, durah, eñek, kahlamak, kösilmek, önegü, tanmak, to-sın, uçunmak, sadulamak, segirtmek, yarahlu, yavuh, yetürmek, yoşımak, yunt, yükinmek, yülimek.

dikü

Parça, lokma (*Süheyl ü Nev-bahâr 600*)

Örnek:

Kemend ılan u kurt sasu dikü

Balık cevşen ü sivrisinek señü (23)

diki (II)

1. Biraz.

2. Tane.

3. Et parçası.

4. Kemikli ya da kemiksiz pişmiş et, kavurma (*Derleme Sözlüğü 1486*)

tanmak

Danışmak, istişare etmek (*Süheyl ü Nev-bahâr 637*)

Örnek:

Ol arada kim bir eyü yir görem

Şehe tanam u anda bünyâd uram (1315)

tanmak

1. Akla gelmek, önceden sezmek.

2. İnkâr etmek, gizlemek.

3. Düşünmek (*Derleme Sözlüğü 1363*)

uçunmak

Esirgemek, vermemek için geri çekmek (*Süheyl ü Nev-bahâr 642*)

Örnek:

İşitdi anı şöyle kızdı temur

Ki avcundagı cöregi uçunur (2426)

uçkunmak

Kormak, ürkmek (*Derleme Sözlüğü 4021*)

yarahlu

Silahlı (*Süheyl ü Nev-bahâr 647*)

Örnek:

Hele katı yarahlu gelmiş durur

Elümden ilümi uş almış durur (953)

yaraklı

Gerekli araçlar (*Derleme Sözlüğü 4814*)

yunt

Kısrak (*Süheyl ü Nev-bahâr 653*)

Örnek:

Yine elli biñ yunt tayı bile

Kalanın nite kişi sayıbile (446)

yont

Başı boş hayvan (*Derleme Sözlüğü 4294*)

Sonuç olarak; Hoca Mes ‘ud’un Farsça’dan tercüme ettiği bu eserde, toplam 3321 kelime kullanılmıştır. Bu kelimelerin 139 tanesi Arapça, 128 tanesi Farsça, 7 tanesi Yunanca, 1 tanesi Sogdca, 1 tanesi Sakaca, 1 tanesi Moğolca ve geriye kalan 3044 kelime Türkçe’dir. Türkçe olan 3044 kelime içerisinde standart dilde yaşayanlar “Türkçe Sözlük” yardımıyla belirlenmiş ve çalışmanın dışında bırakılmıştır. Geriye kalan kelimeler *Derleme Sözlüğü*’ndeki kelimelerle karşılaştırılmış ve Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan 212 kelimenin bugün Anadolu ağızlarında aktif olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu 212 kelime içerisinde değişmeden bugüne kadar ses ve anlam yönünden muhafaza edilen kelime sayısı 80, anlamı değişip ses yapısı değişmeyen kelime sayısı 70, ses yapısı değişip anlamı değişmeyen kelime sayısı 38, hem sesi hem anlamı değişen veya farklılıklara uğrayıp, özelleşen kelime sayısı ise 24’tür.

Bilindiği gibi dil ile o dili kullanan toplum arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Toplumların hayatlarındaki değişiklikler, doğal olarak dile de yansıtacaktır. Bahsedilen dönemde Anadolu Türkünün yaşam tarzında köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler konuşulan ve yazılan dile doğrudan aksetmiştir. *Süheyl ü Nev-bahâr*’da verilen örneklerde görüldüğü gibi bu değişiklikler hem “gösterge” hem de “gönderge” olarak gerçekleşmiştir.

Dildeki “gönderge” “gösterge” ilişkisi dikkate alındığında zaman içerisinde göndergenin mahiyetinde çeşitli değişiklikler olduğu; bu değişikliklerin sosyal ve siyasal yapıyla ortaya çıktığı söylenebilir. Buna karşılık gösterge çoğunlukla aynı kalmaktadır. Meselâ *araba* kelimesi eskiden atların çektiği arabayı karşılarken günümüzde bu göndergenin mahiyetinde değişiklik olmuştur. Artık at arabasının yanında otomobil de vardır. Ancak “araba” göstergesi otomobili de karşılamaktadır. Bu şekilde araba kelimesinin anlamında bir değişiklik meydana gelmiştir. Bu tür değişiklikler dildeki bütün kelimeler için de geçerlidir. Ancak ses değişiklikleri için böyle bir durum söz konusu değildir. Hatta çoğu kere kelimelerin ses yapıları, o dilin yazılı eserleri vasıtasıyla standartlaşabilmektedir. Standartlaşan bir kelimenin de ses yapısı kolayca değişmez. Buna karşılık kelimelerinin anlamlarının standartlaşması mümkün değildir, bu durum dilin kullanımına terstir. Dildeki kelimelerin anlamları sürekli değişir, gelişir.

Süheyl ü Nev-bahâr, dilin gelişim ve değişimine verilebilecek en güzel örneklerden biridir. Tıpkı sözü edilen eserde olduğu gibi Türkçe tarihî seyrini geleceğe doğru taşıırken gelişim ve değişimini devam ettirecektir. Bu süreçte önemli gördüğümüz ses hususiyetlerinin kaybolmamasıdır; çünkü Türkçenin varlığını sonsuza değin sürdürmesinde bu hususiyetler oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- Derleme Sözlüğü (1963-1982), C. I-XII, TDK Yayınları, Ankara.
- DİLÇİN, Cem, (1991), *Süheyl ü Nev-bahâr (İnceleme-Metin-Sözlük)*, AKM Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep, (1972a), Kaşgarlı Mahmut ve Oğuz Türkçesi, *Türk Dili*, S. 253, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep, (1972b), Selçuklular Çağı Türkçesinin Genel Yapısı, *TDAY-Belleten*, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep, (1981), Anadolu Yazı Dilinin Tarihî Gelişmesinde Beylikler Türkçesinin Yeri, *VII. Türk Tarihi Kongresi*, C.II, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep, (1994), Eski Türk Yazı Dilinden Yeni Yazı Dillerine Geçiş Devri ve Özellikleri, *TDAY-Belleten*, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, (1934), *Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*, Kanaat Kitabevi, İstanbul.
- MAZIOĞLU, Hasibe, (1982), *Eski Türk Edebiyatı, Türk Ansiklopedisi*, C.XXXII, fask. 256-257, Ankara.
- Türkçe Sözlük (1998), C I-II, TDK Yayınları, Ankara.

